

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут філології та журналістики

Кафедра українського літературознавства та компаративістики

НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕМ Т. ШЕВЧЕНКА

Дипломна робота

з української літератури

на здобуття освітньо-кваліфікаційного
рівня «спеціаліст»

студентки 51 гр., спец. «Українська мова і
література та редагування освітніх видань»

Піщаницької Марини Володимирівни

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук Горбань А. В.

Житомир – 2014

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теорія оповіді	6
1.1. Становлення наратології	7
1.2. Ключові поняття наратології	9
Розділ 2. Наративні аспекти у шевченкознавстві	20
2.1. Рецепція постаті Т. Шевченка	20
2.2. Наратор як маска автора у творчості Т. Шевченка	24
2.3. Суб'єктна організація ліро-епосу Т. Шевченка	27
Розділ 3. Наративні моделі у поемах Т. Шевченка	31
3.1. «Катерина»	31
3.2. «Гайдамаки»	39
Розділ 4. Композиція оповіді у поемах Т. Шевченка	47
Висновки	54
Список використаної літератури	57

Вступ

Поеми займають вагоме місце у творчості Т. Шевченка. Хоча літературознавці рідко приймають беззастережно як авторські, так і традиційні жанрові визначення ліро-епічних творів Кобзаря, більше схилиючись до унікальності Шевченкової форми, «авторського жанру» [3, с. 80], саме змішування літературних родів, а також відповідних «голосів» зумовлює таку оригінальність. «Шевченко за своєю поетичною природою лірик і не може залишатись безстороннім щодо того, про що розповідає. Тому чистого епосу у нього майже немає; його епос – ліричний, це ліро-епос, – пише В. Смілянська. – Ліро-епічний розповідач, властивий Шевченкові, поєднує зображення подій у їх послідовному розвитку з ліричною манерою розповіді, яка розкриває внутрішній світ самого розповідача і частково підміняє епічний спосіб зображення (дійсність, як вона є), ліричним (дійсність, якою я її бачу)» [44, с. 150]. Характеризуючи розповідь Шевченка як ліричну, дослідниця має на увазі не лише «присутність зацікавленого й схвильованого розповідача» [44, с. 159]. В. Смілянська наголошує: «Він не тільки веде розповідь (будує сюжет), а й коментує зображене, висловлює своє ставлення до подій та персонажів, емоційно їх оцінює, звертається до персонажів, малює портрет і характеризує героя не шляхом опису, а висловлюючи враження від його зовнішності, думок тощо; розповідач демонструє механізм розповіді, звертається до читача» [44, с. 159]. Оповідна манера Т. Шевченка цікава й багатогранна. Цитована вище монографія В. Смілянської [44] – ґрунтовне, але чи не єдине дослідження, цілком присвячене суб'єктній організації усієї поетичної спадщини Т. Шевченка, серед особливостей його творчості чільне місце тут відводиться саме оповіді, хоч авторка і не вживає таких понять, як наратор, фокалізація, дієгезис тощо.

Упродовж останніх десятиріч набула поширення наратологія – як метод аналізу розповідного тексту чи навіть як окрема галузь гуманітарних наук, що привнесла в дослідження літератури новий методологічний

інструментарій. Ця порівняно «молода» наука має, однак, глибоку закоріненість у традиції. І. Папуша відзначає, що «нараторологія пройшла у своєму русі три фази. Перша розпочалась в середині XIX століття у Європі та США та відзначалася акумуляцією знань про наратив, які походили з таких джерел, як нормативна риторика і поетика, практичне знання романістів і спостереження літературних критиків. Цей період накопичення знань тривав до середини XX століття, і учені оперували здобутими концепціями, організовуючи їх під різними назвами і гаслами. Окремою дисципліною нараторологія стала в другій фазі свого розвитку, коли у 1969 році Цветан Тодоров запропонував цю назву у праці „Грамматика Декамерона», а Жерар Жене́тт надав їй чітких концептуальних обрисів. У жене́ттівському вигляді нараторологія проіснувала аж до кінця 80-х років. Третя фаза розвитку нараторології, що триває від 90-х років до нашого часу, відзначається так званім „нараторологічним поворотом», тобто широкою експансією нараторології в інші дисципліни – теологію, психологію, соціологію, історію, право» [37, с. 33]. В українському літературознавстві міжнародна наративна теорія активно апробується щодо творчості окремих письменників: це роблять такі дослідники, як М. Гірняк [12], Л. Деркач [18], Ю. Ільчук [28], О. Ткачук [50] та багато інших. Є також узагальнюючі нараторологічні студії, присвячені цілим епохам: Л. Мацевко-Бекерська [34], М. Ткачук [48], О. Ткачук [49]. До поем Т. Шевченка в нараторологічному ключі звертаються порівняно мало (це, зокрема, той же Олександр Ткачук [51], він є також автором «Нараторологічного словника» [52]). Сучасне шевченкознавство цікавиться автобіографічним у творах поета, але більше – «протибіографічним», самою «маскою» народного співця (наприклад, О. Забужко [21] і Т. Гундорова [17] пишуть про кобзаря Дармограя – автора російськомовних повістей Т. Шевченка).

Актуальність дослідження визначається потребою, з одного боку, узагальнити здобутки нашого шевченкознавства, які стосуються предмету

дослідження, а з іншого – розглянути особливості оповіді у поемах Тараса Шевченка із використанням світової теорії наратології (за Ж. Женеттом).

Об’єкт дослідження: поеми Т. Шевченка «Гайдамаки», «Катерина», «Кавказ», «Сон», «Наймичка», «Варнак».

Предмет дослідження: наративні особливості поем Т. Шевченка.

Мета дослідження – простежити специфіку художнього моделювання розповіді в поемах Тараса Шевченка.

Завдання дослідження :

- з’ясувати ключові категорії наратології, важливі для подальшого аналізу;
- розглянути окремі наративні аспекти сучасного шевченкознавства, такі як маска автора і багатосуб’єктність оповідної структури;
- визначити в поемах Т. Шевченка типи нараторів і їх значення;
- простежити взаємодію наратора (мовлення) і фокалізатора (бачення) в аналізованих творах;
- з’ясувати композиційні особливості Шевченкового наративу.

Методологія дослідження: наратологія. У роботі використовується в основному теорія оповіді Ж. Женетта, а також концепції і спостереження В. Смілянської, О. Ткачука.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і використаної літератури (60 позицій). Загальний обсяг роботи – 62 сторінки, з них – 56 сторінок основного тексту.